

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΠΕΜΠΤΗ 24 ΜΑΪΟΥ 2007

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Α. Το έργο του Ρίτσου είναι από τα πιο πλούσια και πληθωρικά έργα που έχει παρουσιάσει ένας λογοτέχνης στην ιστορία της λογοτεχνίας μας. Ως εκ τούτου, θα ήταν επικίνδυνο να το χαρακτηρίσουμε με γνώμονα μία μόνο ποιητική σύνθεση. Ωστόσο, η Σονάτα του Σεληνόφωτος είναι αλήθεια ότι έχει αρκετά από τα στοιχεία που προσδιορίζουν το μεγάλο ποιητή και το έργο του.

-Λυρισμός:

α) ο διάχυτος λυρισμός είναι εμφανής στους στίχους 61-63.

Η εικόνα της γυναίκας στην ηλικία της παιδούλας είναι νοσταλγικά γραφική, ενώ το ξανθό χρώμα των μαλλιών επανέρχεται. Γεμάτη λυρισμό είναι και η ποιητική εικόνα της άλλης παιδούλας που αποτελεί ευκαιρία, για να κάνει η γυναίκα λόγο για την ποιητική πλευρά της, την ενασχόληση της με την ποίηση που την παρασύρει σε λυρικές εικόνες.

β) στίχοι 80-81. Η θαυμάσια λυρική σύλληψη της μορφής του Θεού, ντυμένου με το υποβλητικό και θαμπό φως του φεγγαριού (την αχλύ), έχει την πηγή της στην Παλαιά Διαθήκη και στους εκκλησιαστικούς ύμνους. Η γυναίκα τολμάει να χρησιμοποιεί τέτοιες μεγαλόστομες λυρικές εκφράσεις γιατί έχει πάρει τη χάρη από το Θεό.

-Παρομοιώσεις:

α. στίχος 55. Παρομοίωση που αντλείται από παραστάσεις του ποιητή που είναι συνυφασμένες με την κοινωνικοπολιτική του ιδεολογία.

β. στίχος 78. Συνδέεται με την αγνότητα της και την αφοσίωση της στο Θεό αποκαλύπτοντας τη δίψα της για τη ζωή που δε γνώρισε.

-Εικόνες:

α. στίχος 49. Η εικόνα της ψαρόβαρκας που χάνεται στο βάθος συμβολίζει την ανάγκη φυγής της γυναίκας από την πραγματικότητα.

β. στίχος 69. Η εικόνα της πολυθρόνας σκεπασμένης με άσπρο σεντόνι είναι εκδήλωση πένθους, παραπέμπει στην ιδέα του θανάτου.

-Ασήμαντα καθημερινά πράγματα:

α. στίχος 45. Η πολυθρόνα συμβολίζει την εποχή των ονείρων και των προσδοκιών της δράσης όσο ήταν νέα και είχε δικαίωμα στο όνειρο.

β. στίχος 57. Τα μαντίλια είναι αντικείμενα χρηστικά που η γυναίκα τα αντιμετωπίζει από την αισθητική τους και μόνο πλευρά.

B1.

α. στίχοι 98-100.

β. Το κενό που δημιουργούσε η έλλειψη ανθρώπινης παρουσίας, το κενό που της ζωής της ολόκληρης, το κάλυψε η ποιητική της δημιουργία, η έμπνευση που της έδινε ο Θεός. Αρχικά, η ποίηση χρησιμοποιείται από τη γυναίκα, για να μπορέσει να λειτουργεί θετικά. Ωστόσο, η ιδεαλιστική αυτή ποίηση, αφιερωμένη στο Θεό, είναι απόκοσμη. Στην ουσία, την απομακρύνει από τη ζωή και τους ανθρώπους. Έτσι, αντί να λειτουργήσει καταπραϋντικά όσον αφορά τη μοναξιά της, μακροπρόθεσμα συνετέλεσε στην επίτασή της. Γι' αυτό τώρα η γυναίκα συνειδητοποιώντας αυτήν την αλήθεια, μονολογεί: *δε φτάνει* και διαπιστώνει ότι η προσήλωσή της σε αυτή την ποίηση ήταν μάταιη, ίσως και μια από τις αιτίες για το στερημένο παρελθόν της.

Εδώ διακρίνουμε μια έμμεση κριτική του ποιητή στο δόγμα «η Τέχνη για την Τέχνη», ο οποίος αρνείται την εξωκοσμική ποίηση. Ο υπαινιγμός του ποιητή είναι πως η ποίηση η απομακρυσμένη από την κοινωνία, παρά την τελειότητα που μπορεί να την διακρίνει, είναι ψυχρή σαν το μάρμαρο και οδηγεί στην ατομική και κοινωνική απομόνωση, όπως γενικά και κάθε τέχνη που δεν απευθύνεται στο κοινωνικό σύνολο («η Τέχνη για την Τέχνη»). Η επανάληψη της φράσης «*Δε φτάνει*» δείχνει τη μεταμέλειά της για αυτή τη στάση ζωής και τέχνης. έτσι λοιπόν εξακολουθεί να ικετεύει *άφησέ με να 'ρθω μαζί σου*. Υπάρχουν πολλά πράγματα που δε γνώρισε, πολλές καταστάσεις που δεν έζησε, πολλά κενά στη ζωή της, που πρέπει να συμπληρωθούν. Νιώθει ότι το παρελθόν της την έχει απογοητεύσει και πιστεύει ότι έχει το δικαίωμα να προσβλέπει με ελπίδα στο μέλλον.

Οι στίχοι 99-100 εκφράζουν επίσης την πίστη του στην αιωνιότητα της αληθινής ποίησης, η οποία ξεπερνά τα στενά πλαίσια της ατομικής ζωής και του παρόντος και εξακτινώνεται στο μέλλον.

B.2.

Η γυναίκα με τα μαύρα κατάγεται από παλιά αρχοντική οικογένεια, όπως φαίνεται από το χώρο στον οποίο ζει, από την καλλιέργεια της και την ενασχόληση της με τη μουσική στην παιδική της ηλικία και, στη συνέχεια με την ποίηση. Οι συνήθειές της δείχνουν μια γυναίκα εκλεπτυσμένη, με λεπτούς τρόπους και ευαισθησίες (π.χ. η επιμονή της στη συντήρηση των λουστρινιών κάθε μήνα και η αδυναμία της στα μαντίλια). Φαίνεται πως δεν εργάστηκε ποτέ, όπως αντιλαμβανόμαστε από την κοινωνική απομόνωσή της, τις εσωτερικές της καταβυθίσεις και τα όνειρα που έκανε καθισμένη ώρες στην αναπαυτική της πολυθρόνα. Το μόνο της έργο ήταν η ποίησή της.

Η γυναίκα με τα μαύρα νοσταλγεί μελαγχολικά τη νεότητά της, που πρόσφερε όνειρα και ελπίδες για το μέλλον. Μιλώντας για την πολυθρόνα, σκέφτεται *«πως κάποτε υπήρξε νέα και αυτή»* (στ. 44), εννοώντας κατά βάθος, και τη δική της νεότητα, όταν καθισμένη αναπαυτικά ονειρευόταν για ώρες *«με κλεισμένα μάτια»* μια όμορφη αμμουδιά στο φεγγαρόφωτο ή ένα πανί ψαρόβαρκας (στ. 45-52). Θυμάται ακόμη με νοσταλγία την εποχή που πήγαινε στο ωδείο με την μπλε ποδιά και τον άσπρο γιακά της, με δύο ξανθές πλεξούδες, όμορφη και λαμπερή (στ. 58-65). Νοσταλγεί ακόμα τους εξαίσιους νέους που την πολιορκούσαν, ενώ η ίδια ήταν απόλυτα αφοσιωμένη στο Θεό και στην ποίησή της (στ. 80-92).

Η απόλυτη αφοσίωση της γυναίκας στην ποίηση την οδήγησε σε κοινωνική απομόνωση και προσκόλληση σε ένα χώρο που απαιτούσε ολόπλευρη ενασχόληση και ψυχική αγνότητα. Τα επίθετα *«πάναγνη και μόνη»* επαναλαμβάνονται με έμφαση, για να δείξουν την απουσία κάθε *«αντικειμενικά θεωρούμενης ζωής»*, για την οποία δε φαίνεται να μετανιώνει, γιατί την οδήγησε σε απόλυτη αφοσίωση στο Θεό και στην ποίησή της, που την αποζημίωσε για τις στερήσεις και τις θυσίες της. Η γυναίκα θεωρεί πως η επιλογή της ήταν αξιόλογη, γιατί είχε σπουδαίους καρπούς, ένα ποιητικό έργο σημαντικό, που θα ζούσε στην αιωνιότητα (*«στίχους που, σε διαβεβαιώ, θα μείνουνε σαν λαξευμένοι σε άμεμπτο μάρμαρο/πέρα απ'τη ζωή μου και τη ζωή σου, πέρα πολύ»*).

Γ.

Η επανάληψη του γνωρίσματος της πολυθρόνας (ξεκοιλιασμένη) τονίζει την επιστροφή στο τραγικό παρελθόν. Αυτό αποδίδεται με ρεαλιστικές λεπτομέρειες, που

εκφράζονται με λέξεις αντιποιητικές και λειτουργούν ως σύμβολα και γίνονται στοιχεία φθοράς, εγκατάλειψης και θανάτου, στοιχεία που έχουν ριζώσει στο παλιό σπίτι και πνίγουν την ένοικό του. Οι επόμενες φράσεις « *έλεγα να την πάω δίπλα στο επιπλοποιείο, μα που καιρός και λεφτά και διάθεση τι να πρωτοδιορθώσεις;*» ακούγονται οικείες, καθώς δίνονται σε τόνο απλής κουβέντας. Σε αυτές μπορούμε ακόμη να ανιχνεύσουμε μια διάθεση υπεκφυγής, μια εμφανή προσπάθεια να δικαιολογηθούν πράγματα που έπρεπε να γίνουν και δεν έγιναν. Το άλλοθι είναι έτοιμο: δεν υπήρχαν καιρός, λεφτά, διάθεση.

Η φράση « *έλεγα να ρίξω ένα σεντόνι πάνω της* » προβάλλει μια ειδική χρήση του σεντονιού που το απλώνουμε πάνω στα έπιπλα, για να τα προστατεύει από τη φθορά και τη σκόνη, ενώ η επόμενη φοβήθηκα « *τ' άσπρο σεντόνι σε τέτοιο φεγγαρόφωτο*», ποιητικά χρησιμεύει για να συνδέσει το θέμα της πολυθρόνας με το μοτίβο του φεγγαριού. Εξάλλου, το άσπρο σεντόνι παραπέμπει σε παραστάσεις φθοράς και θανάτου. Άσπρα σεντόνια ρίχνουμε στα έπιπλα, όταν έχουμε πένθος, και τα άσπρα σεντόνια φέρνουν στο νου μας νεκρικά σάβανα. Λίγο πριν κλείσει η στροφή, ο ποιητής επανέρχεται στο θέμα που είχε ξεκινήσει στο στίχο 46. Τώρα ο κύκλος κλείνει : « *σ' αυτή την πολυθρόνα κάθισαν άνθρωποι που ονειρεύτηκαν μεγάλα όνειρα*». Τώρα, όμως, ξεκουράζονται κάτω από το χώμα. Έμμεση ποιητική αναφορά στο θέμα του θανάτου με λέξεις ήπιες. Με την πολλοστή επανάληψη της φράσης « *άφησέ με να ῥθω μαζί σου* », λειτουργικά μας εισάγει στην επόμενη ενότητα.

Δ.

Με τη Σονάτα του Σεληνόφωτος ο Γ. Ρίτσος πραγματοποιεί μια στροφή προς τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου, τα άδυτα της ψυχής του, τις ανάγκες και τα προβλήματά του.

Έτσι η Σονάτα του Σεληνόφωτος θίγει περισσότερο απ'όλα τη φθορά που προκαλεί το πέρασμα του χρόνου, το θάνατο, τον ευτελισμό που συχνά η βιολογική φθορά συνεπάγεται, την βάσανο των ανεκπλήρωτων επιθυμιών που φέρει ο απολογισμός ζωής, τη μοναξιά και την κοινωνική απομόνωση. Ακόμη, στοιχείο που χαρακτηρίζει – έστω και διακριτικά – τη Σονάτα του Σεληνόφωτος είναι και ο έρωτας.

Στο ίδιο ακριβώς κλίμα κινείται και ο καβαφικός ήρωας. Άλλωστε, είναι γνωστό πως και ο ίδιος ο ποιητής φοβόταν περισσότερο τα γηρατειά παρά το θάνατο. Ένας ηλικιωμένος άνθρωπος, μόνος «χωρίς συντροφιά», αναπολεί νοσταλγικά το παρελθόν. Συνειδητοποιεί, καθώς «σκέπτεται», το ότι δεν πήρε από τη ζωή όσα ήθελε, όπως και η Γυναίκα με τα Μαύρα, ειδικά τότε που είχε «δύναμη, και λόγο, και ομορφιά». Σε μια κρίση αυτογνωσίας αντιλαμβάνεται το πόσο γρήγορα παρήλθαν τα χρόνια, εξαιτίας της διαρκούς αναβλητικότητας ως σημάδι, υποτίθεται, φρόνησης και σύνεσης. Παρ'όλο που η ελπίδα φαίνεται να χρεωκοπεί, αντιμετωπίζει με χιούμορ και ειρωνεία τα σφάλματα του παρελθόντος, ανήμπορος όμως να αλλάξει ριζικά τη ζωή του.

Επιμέλεια απαντήσεων:

Κιτσαρά Γ.

Εσκιτζή Π.

Σταμάτης Ι.